

COMPETITIVITATEA ECONOMIEI NAȚIONALE PRIN PRISMA COSTULUI ȘI PRODUCTIVITĂȚII MUNCII¹

TOACĂ² Zinovia
BRĂILĂ³ Alexandru,
OLĂRESCU⁴ Zaharia

Abstract. *Having an important role in the competitiveness of the enterprises and the national economy, labor force plays a central role in the functioning of an economy. From the perspective of enterprises the cost of labor includes not only salaries and wages paid to employees, but also non-wage labor costs, in particular the social contributions of the employer to pay workers. The productivity of employees determinate remuneration.. Moldova continues to remain one of the last places among the countries of the region in terms of labor productivity and the medium monthly salary on economy. One of the main issues for the RM is to maintain labor force in the domestic market and one of the conditions to achieve this task is competitive labor productivity, which are in turn driven by investment in advanced technologies in all sector of the national economy. Because competitiveness is talking about the prosperity of a nation, the current study aimed at calculating labor productivity, which is a determining factor for the level of pay.*

Key words: productivity, labor costs, average salary per economy, unit labor cost, Gross Domestic Product based on Purchasing-Power-Parity

JEL Classification: J24, J30, J31, E24

Conceptul de competitivitatea este unul din cele mai utilizate, dezbătute și analizate în teoria economică contemporană. Economiiștii nu ai ajuns la un numitor comun în cea ce privește definiția acestuia, dar necesitatea câștigării și păstrării competitivității sunt intens discutate atât în teoria economică, cât și în activitatea practică. În literatura de specialitate majoritatea noțiunilor de competitivitate face referire la: a) capacitatea unei țări de a vinde pe piețele externe; b) capacitatea de a obține productivitate înaltă, având un rol principal în creșterea nivelului de trai al cetățenilor unei națiuni; c) capacitatea unei țări de a crea bunăstare [Chilian, 2010, pag.15]. În raportul OECD [Anual Competitiveness Report, 1999] competitivitatea este tratată ca capacitatea unei națiuni de a face față concurenței internaționale. În același timp Institut for Management and Development din Lausanne, care elaborează anual World Competitiveness Report [IMD World Digital Competitiveness Ranking, 2017], tratează competitivitatea ca modul în care națiunile își administrează competențele pentru creșterea prosperității, pe când World Economic Forum din Geneva, care publică raportul anual Global Competitiveness Report [The Global Competitiveness Report 2017–2018], consideră competitivitatea setul de instituții, politici și factori care determină nivelul productivității unei țări.

Astfel noțiunea de competitivitate într-un mod sau altul vorbește despre nivelul de trai a unei națiuni în comparație cu altele. Unul din factorii cheie, care poate să asigure prosperitatea unei națiuni este nivelul înalt al productivității factorilor principali de producție. Ideea că competitivitatea

¹ *Lucrarea a fost elaborata in cadrul Proiectului 16.00420.08.03A „Diagnosticarea nivelului competitivității Republicii Moldova și evaluarea progreselor în valorificarea oportunităților oferite de către Zona de Liber Schimb Aprofundată și Cuprinzătoare (ZLSAC) cu Uniunea Europeană”*

² *Dr., conf. univ., Academia de Studii Economice a Moldovei, Republica Moldova, Chișinău, Bănulescu Bodoni, 61, tel. (+373) 22 41 28, www.ase.md, email ztoaca@gmail.com*

³ *Dr., conf. univ., Academia de Studii Economice a Moldovei, Republica Moldova, Chișinău, Bănulescu Bodoni, 61, tel. (+373) 22 41 28, www.ase.md, email.com al.braila@gmail.com*

⁴ *Institutul Național de Cercetări Economice al AȘM, Chișinău, Ion Creangă, 45 Tel. (+373) 50-11-00, www.ince.md, email.com olarescuzahar@gmail.com*

este cea mai bună măsură a competitivității este susținută de Porter [Porter, 1990], Krugman [Krugman,1996], Kohler [Kohler, 2006], deoarece aceasta susține salarii mari, o monedă puternică, precum și un nivel de trai înalt.

Una din probleme actuale a economiei naționale este emigrarea populației în deosebi a forței de muncă calificate în căutarea unor locuri de muncă mai bine plătite. Competitivitatea joasă a economiei naționale va agrava în continuare situația pe piața forței de muncă. Scopul actual al factorilor de decizie trebuie să fie majorarea salariilor pentru a ridica nivelul de trai în RM. Dar majorările salariale trebuie puse în concordanță cu productivitatea muncii. Și aceasta trebuie să se respecte la orice nivel: întreprindere, ramură, țară. În condițiile actuale creșterea productivității muncii poate fi garantată prin utilizarea tehnologiilor avansate în toate domeniile economiei naționale, în deosebi aceasta se referă la sectorul agricol, care atestă cea mai joasă productivitate. Majorări de salariu neacoperite de majorarea productivității duc la procese inflaționiste.

Creșterea productivității muncii constituie unul din cei mai importanți factori de sporire a volumului producției, de reducere a costurilor de producție, de creștere a rentabilității și competitivității economice. Analiza acestor indicatori este actuală, deoarece doar competitivitatea economiei naționale va permite majorarea exportului pe piața Uniunii Europene și îmbunătățirea situației balanței de plăți.

În Republica Moldova, se atestă o creștere a productivității muncii în ultimii 10 ani în termeni nominali (Tabelul 1): de 2,9 ori în ansamblu pe economie, de 3,6 ori – în *agricultură*, de 3,1 ori – în *industrie* și de 2,8 ori - în *servicii*. Această creștere semnificativă însă, nu reflectă situația reală pe domenii, întrucât ea este influențată în mare parte de evoluția în creștere a prețurilor.

Tabelul 1. Productivitatea muncii în termeni nominali și reevaluată la prețurile anului 2010 pe o persoană ocupată, mii lei /an

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2017/ 07,ori
VAB în termeni nominali												
Total pe economie	35,6	41,4	42,9	52,4	58,3	64,3	71,4	79,8	86,0	93,9	104,7	2,9
Agricultură	13,0	13,6	15,4	27,5	31,3	32,7	36,6	40,5	39,0	39,9	47,0	3,6
Industrie	48,2	53,6	51,8	64,3	75,3	81,5	100,9	111,6	115,4	136,8	151,5	3,1
Servicii	46,3	53,6	54,2	61,4	67,2	74,3	82,3	93,8	106,1	117,8	128,1	2,8
VAB reevaluată la prețurile a. 2010												
Total pe economie	45,3	48,2	47,6	52,4	54,3	54,9	59,2	61,7	60,3	62,4	64,8	1,4
Agricultură	15,5	23,0	24,2	27,5	28,2	24,0	31,5	32,0	26,3	28,9	31,2	2,0
Industrie	68,6	66,9	56,3	64,3	68,6	70,2	80,1	84,2	87,9	96,9	99,8	1,5
Servicii	57,1	57,8	56,9	61,4	63,2	65,2	68,5	72,7	73,5	75,4	77,3	1,3

Sursa: Calculele autorilor în baza datelor BNS.

Pentru a exclude influența inflației, productivitatea muncii a fost reevaluată la prețuri constante (prețurile anului 2010). În rezultat s-a constatat că, acest indicator a marcat o creștere reală de 43%, ori un spor anual mediu în jur de doar 3,6%. Cel mai mic nivel, după cum s-a mai menționat, s-a înregistrat în *agricultură* - 31,2 mii lei. În termeni reali acest nivel este de circa 2,1 ori mai jos față de cel înregistrat în mediu pe economie, de 3,2 ori - decât în *industrie*, de 2,5 ori – decât în *servicii*.

În *industrie* au fost înregistrate ritmuri medii reale anuale de creștere de 4,2%, în *servicii* – de 2,7%. Cât privește sectorul *agrar*, pentru a determina care au fost ritmurile reale de creștere a acestui indicator în perioada analizată, având în vedere că, în diferiți ani rezultatele diferă esențial în dependență de condițiile climaterice (în cazul dat anul 2017 a fost unul din cei mai buni, pe când anul 2007 a fost cel mai dezastruos din tot șirul anilor) mai corect ar fi dacă am compara rezultatele din ultimul an cu cele din media din ultimii zece ani. În așa caz am avea o creștere de 1,2 ori, adică o medie anuală de 1,8%, care, în principal corespunde realității.

Urmărind evoluția productivității muncii pe o perioadă mai îndelungată (în cazul de față pornind de la a. 2000 - începutul perioadei de relansare a economiei), tabloul diferă destul de mult (Figura 1). Astfel, în anul 2017 în comparație cu 2000 productivitatea muncii pe o persoană ocupată a crescut de 2,5 ori (de la 26,3 mii lei până la 64,8 mii lei) și se explică prin faptul că, în primii 6 ani sporul productivității anuale (+9%) a fost cu mult mai mare în comparație cu perioada următoare, care după cum s-a mai menționat a fost de doar 3,6%. Este cazul să constatăm că, conform datelor statistice, în prima perioadă s-a produs și cea mai considerabilă reducere a forței de muncă (cca 250 mii persoane) pe când în a doua – cca. 50 mii persoane.

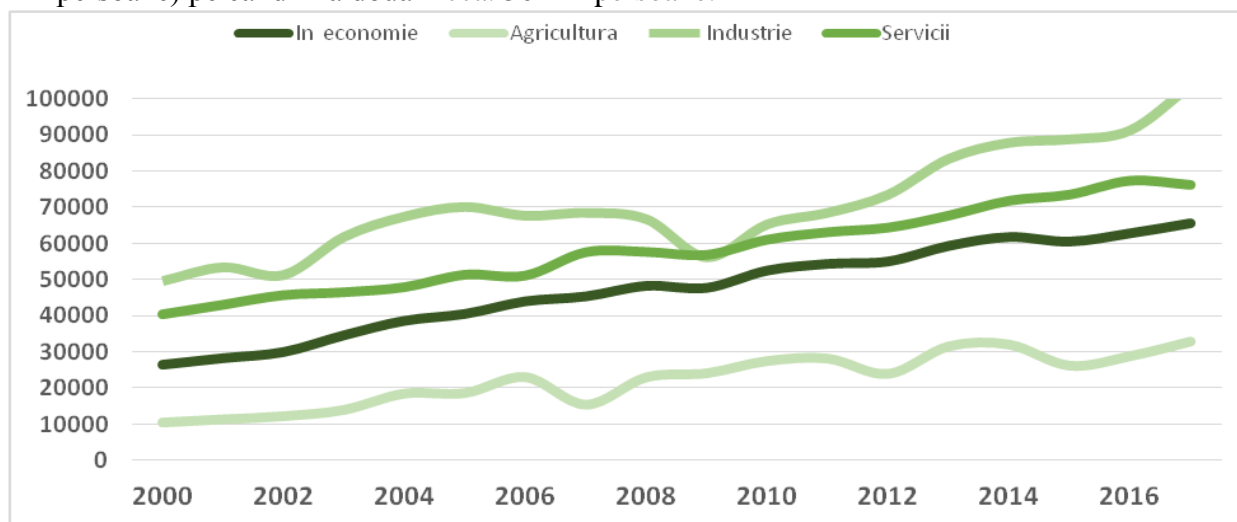

Figura 1. Productivitatea muncii pe o persoană ocupată (prețurile 2010)

Sursa: Elaborată de autor în baza datelor BNS.

Productivitatea muncii pe o persoană ocupată din sectorul *serviciilor* (Figura 1), a evoluat mai moderat (fără abateri extreme). Chiar și în anul de criză (2009) nu s-au înregistrat devieri esențiale la acest capitol, productivitatea muncii reducându-se cu doar 1,4% față de anul 2008, pe când în sectorul *industrial*, s-au consemnat cele mai mari reduceri față de 2008 (-15,7%). Cât privește evoluția productivității muncii în sectorul *agricol*, cele mai semnificative devieri de la linia generală s-au consemnat în anii 2007, 2012 și 2015, adică în anii când sectorul dat a avut cel mai mult de pierdut în urma condițiilor climatice nefavorabile, anul 2007 fiind și cel mai dezastruos din tot șirul anilor, în care productivitatea muncii s-a redus cu 35% în comparație cu anul anterior.

O altă modalitate de evaluare a productivității muncii, care totodată întruchipează eficiența timpului utilizat în procesul de producție, este *productivitatea muncii pe o oră lucrată* (Tabelul 2). Astfel, în anul 2017, în termeni nominali, în medie pe țară productivitatea muncii pe o oră lucrată a fost de 59,6 lei, ori de 3 ori mai mare decât în anul 2007, în sectorul *agricultură* fiind de 3,6 ori mai mare, iar în sectoarele *industrie* și *servicii* – mai mare de respectiv, 3,2 și 2,8 ori. În ceea ce se referă la productivitatea muncii pe o oră lucrată, reevaluată la prețurile anului 2010, aici creșterile sunt respectiv de 2,1, 1,5 și 1,3 ori.

Evoluția productivității muncii pe oră lucrată în ambele cazuri nu diferă substanțial de productivitatea muncii calculată pe o persoană ocupată. Productivitatea muncii în *agricultură* și în acest caz este mult sub nivelul mediei pe economie și mai ales mult sub nivelul sectoarelor *industrial* și al *serviciilor*. Totuși, productivitatea pe o oră lucrată în *agricultură* a avansat cu cca. 2 p.p. mai rapid față de productivitatea pe o persoană ocupată în acest sector.

Tabelul 2. Productivitatea muncii în termeni nominali și recalculată la prețurile anului 2010 pe o oră lucrată, lei

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	17/07 ori
VAB nominală/oră lucrată												
Total pe economie	20,1	23,4	24,3	29,8	32,7	36,5	40,7	45,4	49,2	54,0	59,6	3,0

Agricultură	7,6	8,4	9,1	16,2	17,9	19,2	21,6	23,7	23,1	23,9	27,5	3,6
Industrie	25,3	28,1	27,7	35,1	39,8	43,3	53,0	58,9	65,8	72,1	80,2	3,2
Servicii	24,8	28,8	29,4	33,3	36,2	40,6	45,1	51,3	57,1	64,8	70,0	2,8
VAB recalculată la prețurile a. 2010/ oră lucrată												
Total pe economie	25,5	27,2	27,0	29,8	30,5	31,2	33,8	35,1	34,6	35,8	37,2	1,5
Agricultură	9,0	13,6	14,2	16,2	16,1	14,1	18,6	18,8	15,6	17,3	19,2	2,1
Industrie	35,9	35,1	30,2	35,1	36,4	37,2	42,2	44,3	46,3	51,0	54,0	1,5
Servicii	31,0	31,0	30,9	33,3	34,1	35,6	37,5	39,8	40,5	41,5	41,7	1,3

Sursa: Calculele autorilor în baza datelor BNS.

Despre nivelul de competitivitate a economiei unei țări se poate judeca doar în rezultatul unei analize comparative cu alte țări în dependență de scopul propus. În anul 2017 productivitatea muncii, exprimată la *paritatea puterii de cumpărare* (PPC), a constituit pentru Republica Moldova 13 mii dolari SUA pe o persoană ocupată (Figura 2). Acest nivel o amplasează pe ultimul loc printre statele de comparație. În Ucraina productivitatea muncii a fost de 17,8 mii dolari, în Georgia – 21,9 mii dolari, în Serbia – 28,1 mii dolari, în România – 50,3 mii dolari, în Letonia – 52,6 mii dolari și în Lituania – 58,4 mii dolari. Deși Moldova a înregistrat un spor al productivității muncii mai înalt ca statele de comparație, ea continuă să ocupe o poziție inferioară după nivelul productivității. Datele denotă că, în perioada 2007-2017 Moldova a înregistrat (Figura 2) cea mai bună performanță după ritmul de creștere a productivității muncii - 5,0%.

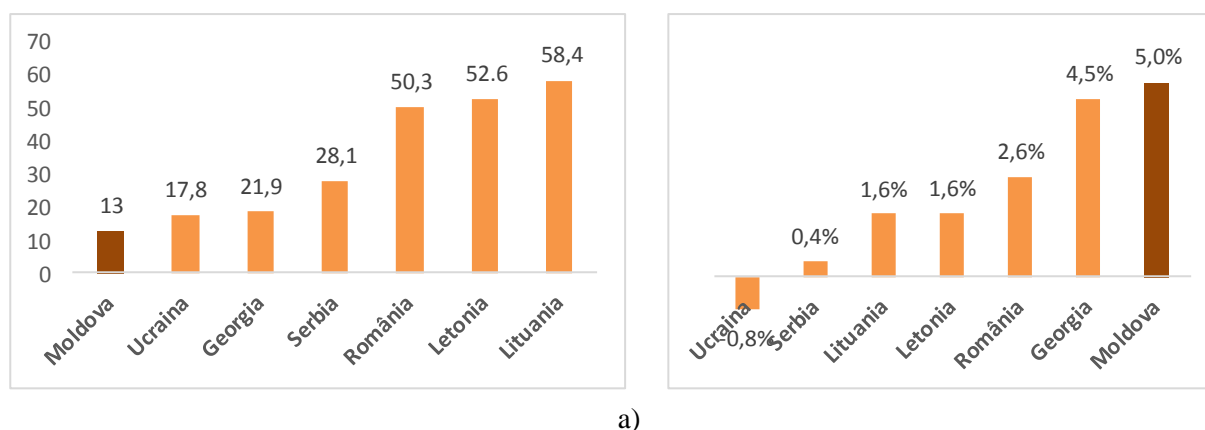

Figura 2. Productivitatea medie a muncii în 2017 (PIB la PPC prețurile a. 2011) mii dol. SUA pe o persoana ocupata (1) și ritmul productivității muncii în anii 2007-2017, % (2)

Sursa: https://data.worldbank.org/indicator/SL.GDP.PCAP.EM.KD?end=2016&start=1991&view=chart&year_high_desc=true

Asigurarea creșterii productivității muncii în Georgia și Moldova cu ritmuri mai mari în comparație cu alte state din regiune, până când însă, nu a redus substanțial din handicapul dintre aceste state în privința nivelului obținut, decalajul rămânând a fi de 2-3 ori.

Tendențele actuale, caracteristice UE este creșterea ponderii populației ocupate în sectorul serviciilor (numit și sector terțiar), care contribuie la potențialul de creștere economică, datorită productivității înalte. Conform studiilor [Barometrul productivității muncii, 2011] există o corelație pozitivă dintre ponderea sectorului serviciilor în forța de muncă și nivelul PIB-ului pe locuitor (coeficient de corelație în jur de +0,7), în vreme ce între ponderea industriei și PIB-ul pe locuitor și respectiv între ponderea agriculturii și PIB-ul pe locuitor corelațiile sunt negative (coeficienții de corelație corespunzător fiind de aproximativ -0,6 și respectiv -0,5). Calculele autorilor conform datelor statistice a Băncii Mondiale în baza a 161 țări, în 2017 această corelație este negativă pentru agricultură (-0,57) și pozitivă pentru industrie și servicii (0,18 și 0,62 respectiv). În RM la fel se atestă o diminuare a ponderii populației ocupate în agricultură (Figura 3 a)) și o creștere a acesteia în sectorul serviciilor. Dacă în 2000 ponderea celor ocupați în agricultură era peste 50%, atunci în

2017 a constituit 34%. Pe când în sectorul serviciilor ponderea s-a modificat de la 38% la 56%. Tendințele sunt aceleași și la contribuția creării valorii adăugate a principalelor sectoare a economiei naționale. Ponderea sectorului agricol (Figura 3 b)) a fost de 29% în 2000 și de 13% în 2017, a sectorului serviciilor de la 52% la 70% în anii respectivi. Nu au avut loc modificări semnificative atât în ponderea populației ocupate în industrie (în jur de 12%), dar și a contribuției la crearea valorii adăugate (în mediu 18%).

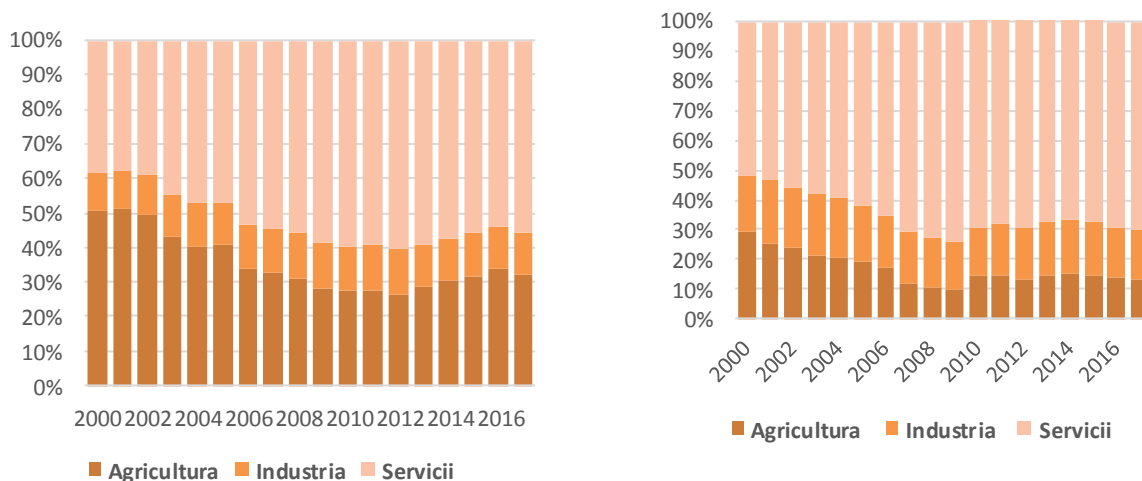

Figura 3 a) Structura populației ocupate

b) ponderea în crearea valorii adăugate

Sursa: calcule ale autorilor în baza informație statistice a BNS

Cu toate că tendințele sunt pozitive, este necesar de menționat păstrarea decalajului dintre ponderea celor ocupați în principalele sectoare a economiei naționale și contribuția la crearea valorii adăugate. Analiza situației la acest capitol în țările din regiune (Figura 4), denotă că Georgia are cea mai mare cotă a forței de muncă ocupate în sectorul agricol și un decalaj enorm dintre această mărime și valoarea adăugată creată. Se poate de spus că situația din RM la momentul actual este comparabilă cu țările din regiune. În UE doar 3% din totalul angajaților în economie activează în domeniul agricol și creează 1,4% din valoarea adăugată.

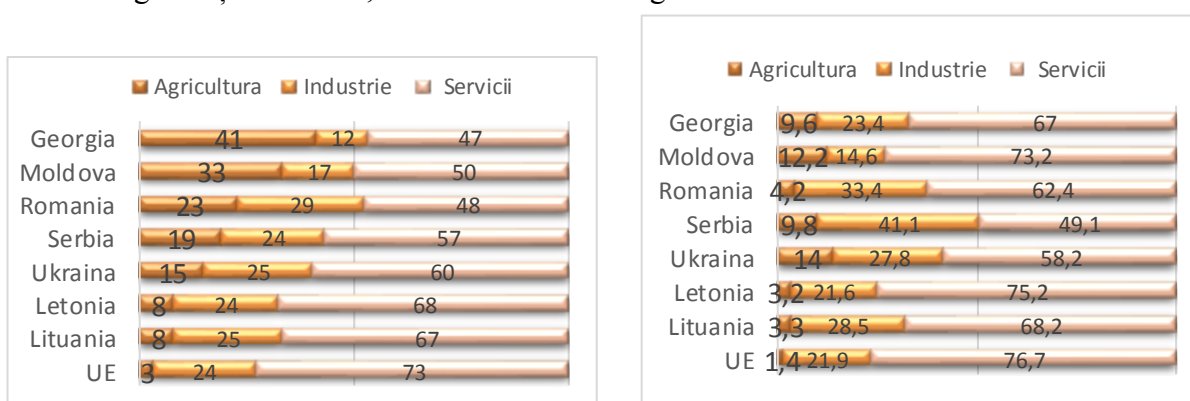

Figura 4 a) Structura populației angajate.

b) Cota parte a principalelor sectoare ale economie în formarea PIB.

Sursa: <https://data.worldbank.org/indicator/SL.AGR.EMPL.ZS?view=chart>

Sursa: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/fields/2012.html>

Pe de altă parte nivelul redus al productivității muncii nu poate să ducă de cât la o compensare adecvată a eforturilor depuse. Salariul mediu european, care depășește semnificativ salariile celorlalte state, este un exemplu elocvent. Din păcate Republica Moldova de-a lungul anilor se află la coada clasamentului statelor din regiune în privința acestui indicator. Salariul mediu lunar net în Moldova a evoluat mai lent comparativ cu alte state. În perioada de după anul 2009 și până în anul 2017 Moldova și-a înrăutățit poziția având și cel mai mic salariu (cu excepția Ucrainei). Criza regională generată de sancțiunile asupra Federației Ruse s-a făcut resimțită și în Moldova, fiind intensificată și de criza internă din sectorul bancar astfel că, în 2015, salariul mediu lunar pentru Moldova s-a redus cu 1,5% față de anul precedent și a constituit 220 euro (după cursul mediu oficial anual). În anul 2017 salariul mediu lunar a crescut până la 294 euro, dar el rămâne a fi de 5,2 ori sub nivelul mediu al UE, de 3,2 ori mai mic decât salariul din Letonia, de 2,5 ori mai mic decât cel din România, aproape în jumătate față de cel al Serbiei, cu 28% mai mic decât cel al Georgiei. În anul 2014, suferind puternic în urma conflictului armat cu Rusia, salariul în Ucraina a scăzut dramatic, de la 267 euro/lunar (2013) la 200 euro/lunar (2017), astfel plasându-se pe ultimul loc în clasament, (Figura 5).

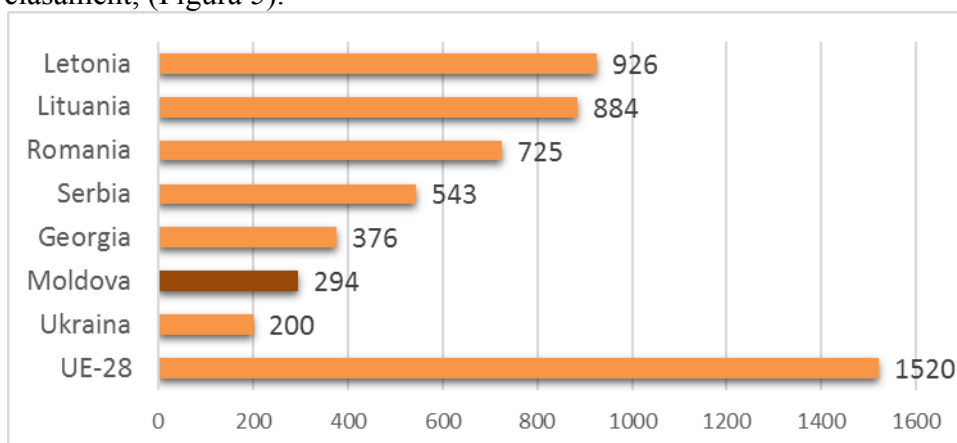

Figura 5. Salariile medii nominale brute în anul 2017 în unele state de comparație,

Sursa: <https://www.reinifischer.com/average-salary-european-union-2017> și datele oficiilor naționale de statistică a țărilor respective.

Salariu este doar o parte componentă a costului forței de muncă, care reprezintă totalitatea cheltuielilor directe și indirecte suportate de către angajator cu forța de muncă salariată. Ponderea cheltuielilor directe, care includ salarizarea și drepturile în natură constituie în mediu 80%. Cheltuielile indirecte reprezintă cheltuielile suportate de angajator, altele decât remunerațiile personalului (Figura 6). Cea mai mare cotă din cheltuielile indirecte este contribuția angajatorului pentru asigurările sociale obligatorii ale salariaților, iar cea mai mică – cheltuielile pentru formarea profesională

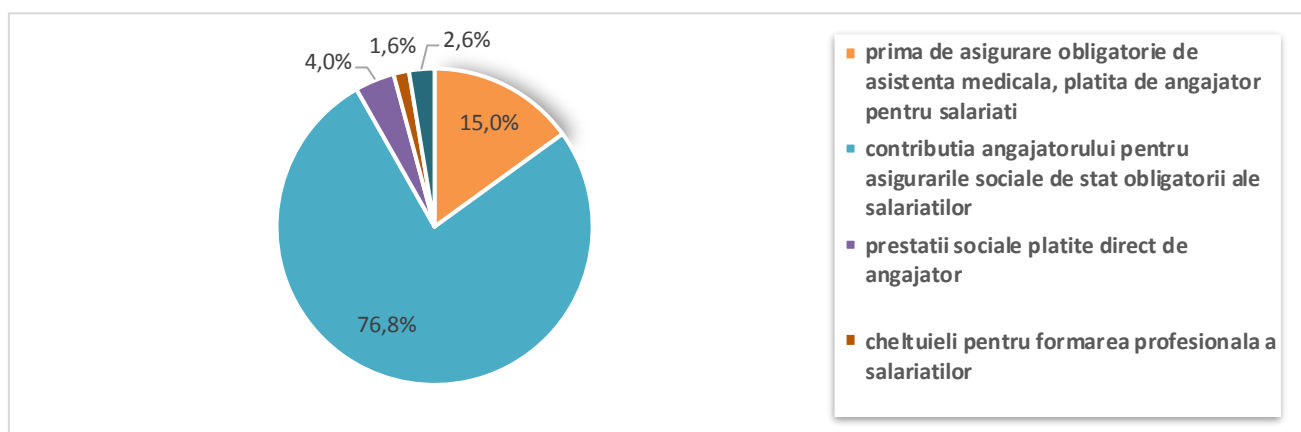

Figura 6. Structura cheltuielile indirecte suportate de angajator

Sursa: Calculele autorilor în baza datelor BNS.

Costul forței de muncă în diferite activități s-a dovedit a fi diferită și această diferență fiind destul de relevantă. Astfel în anul 2016 cele mai mari costuri cu forța de muncă, și implicit salarii, se înregistrează în așa activități economice ca Informații și comunicații - 13903 lei, activități financiare și de asigurări - 13114 lei. Cele mai mici salarii și, respectiv, costuri asociate remunerării forței de muncă se atestă în activitățile; comerț cu ridicata și cu amănuntul - 5054 lei; agricultură - 4040 lei; activități de cazare și alimentație publică - 4034 lei (Figura 7).

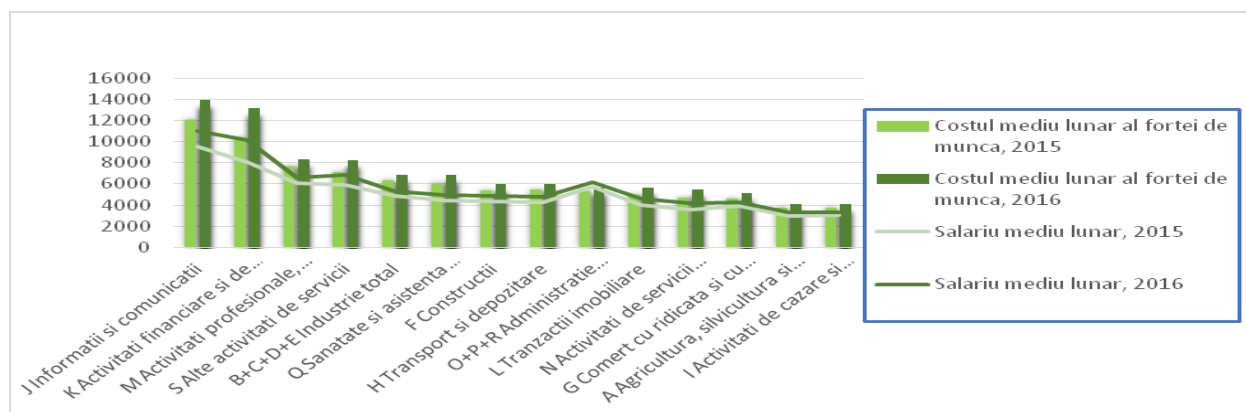

Figura 7. Costul forței de muncă și salariul mediu lunar per angajat în RM în aspect sectorial, lei
Sursa: Calculele autorului în baza datelor BNS.

Ponderea salariului în costul forței de muncă diferă de la o activitate la alta. Astfel, se observă clar că în domeniile cu salarii înalte, ponderea acestora în cost este mai mică. În cele două activități economice cu salarii mari, ponderea salariului în structura costului este de 79% (Informații și comunicații), 77% (Activități financiare și de asigurări) și 62% (Producerea și distribuirea energiei electrice și gazului). În schimb, este înaltă în Agricultură (82%), Alimentație publică (83%) și Comerț (84%).

CONCLUZII.

Totalizând, pe scurt, rezultatele obținute de Republica Moldova la acest capitol, comparând aceste rezultate cu cele din statele cuprinse în analiză se poate de concluzionat că, poziția țării noastre se află într-un dezavantaj evident. Astfel noi ne plasăm pe ultimul loc după nivelul productivității medii a muncii în 2017 pe o persoană ocupată calculată ca PIB la PPC în dol. SUA. Este natural că și după mărimea salariilor medii nominale brute Moldova se află la coada clasamentului, întrecând doar Ucraina.

Poziția destul de nefavorabilă a Republicii Moldova pe unii indicatori de competitivitate particulari îi înrăutățește imaginea în ceea ce privește locul ei în topul unor indicatori generalizatori. Astfel, conform „Ratingului competitivității țărilor lumii (2018)” recepționat de la sursa <https://ru.tradingeconomics.com/> Moldova se plasează pe locul 89 din 126 de state, între Nepal și Namibia, rămânând mult în urma Lituaniei (locul 41), Letoniei (54), Georgiei (67), României (68), Serbiei (78) și Ucrainei (81).

Un alt indice ce caracterizează la general bunăstarea unei țări este (The Legatum Prosperity Index) - indicator combinat, care măsoară performanțele țărilor lumii din punctul de vedere al bunăstării și prosperității acestora. Indicele se calculează în baza unei multitudini de diferiți indicatori, adunați în nouă categorii, care reflectă diverse aspecte ale vieții societății și parametrii bunăstării sociale. Conform acestui indice Moldova ocupă locul 98 din totalul de 149 state cuprinse în top (între Marok și Kenia). Mai sus ca Moldova se află Letonia (locul 37), Lituania (41),

România (46), Serbia (58), Georgia (84) și doar Ucraina se situează pe un loc mai jos – 112, sursa: <http://prosperity.com/rankings>

BIBLIOGRAFIE

1. Chilian M.-N. Competitivitatea economiei românești și integrarea în Uniunea Europeană. Editura universală, 2011, p.265, ISBN 978-606-591-098-0
2. Anual Competitiveness Report, OECD, <http://www.competitiveness.ie/Publications/1999/Annual-Competitiveness-Report-1999.pdf>.
3. IMD World Digital Competitiveness Ranking 2017. https://www.imd.org/globalassets/wcc/docs/release-2017/world_digital_competitiveness_yearbook_2017.pdf.
4. The Global Competitiveness Report 2017–2018. <http://www3.weforum.org/docs/GCR2017-2018/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2017%E2%80%932018.pdf>
5. Porter M. E. The competitive advantage of nations Harvard Business Review http://www.economie.ens.fr/IMG/pdf/porter_1990-the_competitive_advantage_of_nations.pdf.
6. Krugman P.R. Making Sense of the Competitiveness Debate. Oxford Reviews of Economic Policy, vol. 12 No3 1996
7. Kohler W. The “Lisbon Goal” of the EU: rhetoric or substance?, conference „Economic Growth in Europe“ held 23-24 February 2006 at ZEW, Mannheim http://ftp.zew.de/pub/zew-docs/veranstaltungen/economicgrowth/85_Kohler.pdf
8. Barometrul productivității muncii 2011, ISBN: 978-973-0-09747-4, 2011 http://194.117.236.69:7893/Docs/BAR_F.pdf